

Jihomoravský kraj

ŠPICE

**Stepní běžci
ve svazích Staré hory**

Publikace byla zpracována na základě Smlouvy o dílo s Jihomoravským krajem.

OBSAH

Špice	strana	4	Vzácné trávy	strana	38
Jaro je tady	strana	6	Ovocné stromy a keře	strana	40
Katrány	strana	10	Žluté česneky	strana	42
Minitřešně	strana	12	Léto vrcholí	strana	44
Velkokvěté růže	strana	13	Závěr sezóny	strana	48
Jaro pokračuje	strana	14	Zvířena	strana	51
Fascinující rozkvět	strana	18	Modrásci	strana	60
Žlutá záplava	strana	32	Květena	strana	68

Foto na titulní straně obálky
Katrán tatarský ve svazích Staré hory,
v pozadí dole Újezd u Brna

Foto na zadní straně obálky
Modrásek obecný

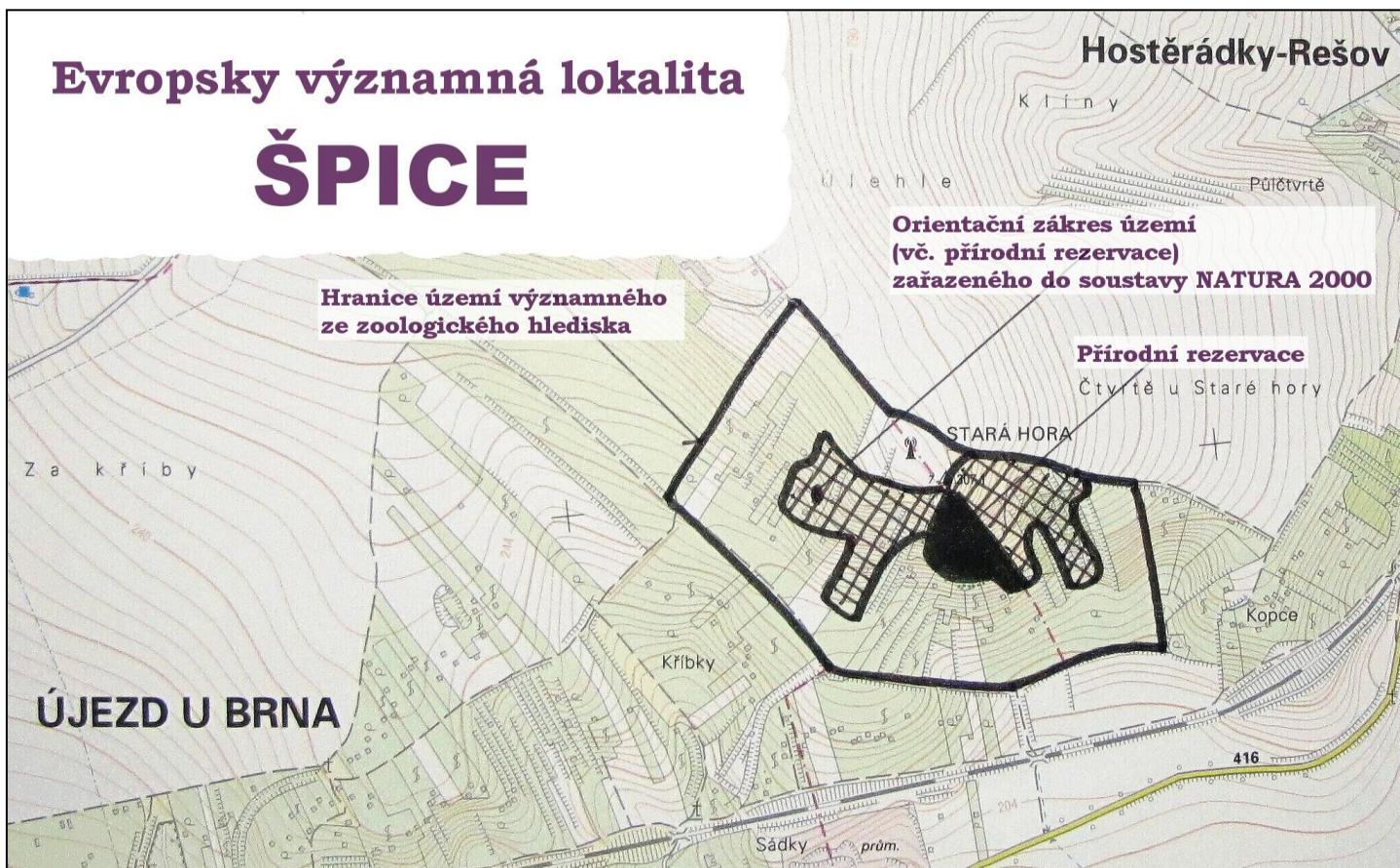

Zpracoval
Josef a Karla MARTIŠKOVI
Česká svaz ochránců přírody
základní organizace Brněnsko
Pustiměřské Prusy 103, 683 21 Pustiměř

Září 2010

Evropsky významná lokalita

ŠPICE

Přírodní rezervace Špice v kat. území Újezd u Brna s výměrou 1,09 ha a ochranným pásmem v šířce 50 metrů po celém obvodu chrání teplomilné trávníky na vápnatých sprašových půdách. Leží v nadmořské výšce 260-300 m n.m. v převážně jižně orientovaném prudkém svahu porostlém teplomilnými trávníky s roztroušenými dřevinami. Reliéf svahu je členitý s četnými stopami antropogenní modelace, především zbytky starých nízkých agrárních teras.

Přírodní rezervace Špice byla původně vyhlášena v roce 1956. Do soustavy evropsky významných lokalit NATURA 2000 byla v rozšířené výměře (více než 4 ha v kat. území Újezd u Brna a Hostěrádky) zařazena jako EVL CZ 0624112 „Špice“ s cílem ochrany panonských sprašových stepních trávníků a populace katránu tatarského (*Crambe tataria*).

Špice

V roce 1953 bylo území vyhlášené přírodní rezervace ještě pomístně po obvodu extenzivně obhospodařováno a dřevinné patro po celém území prakticky chybělo. Jen s výjimkou rozptýlených ovocných stromů. V následujících desetiletích bylo prakticky celé území zcela opuštěno v souvislosti s jakýmkoliv využíváním a dnes jde o rozsáhlý komplex nevyužívaných travnatých lad s mimořádně pestrými a druhově rozmanitými teplomilnými společenstvy. Pouze v okrajových partiích došlo k postupnému samovolnému rozvoji cizorodého akátu (*Robinia pseudoacacia*) nebo keřových porostů svídy krvavé (*Swida sanguinea*) či trnky obecné (*Prunus spinosa*).

Podobný vývoj potkal v uplynulých desetiletích i většinu ploch, o které byla původní přírodní rezervace pro potřeby NATURY 2000 rozšířena. Současně však rozšířené plochy zahrnují i některé dodnes využívané plochy sadů, zahrad nebo vinic. Především v souvislosti s výskytem katránu tatarského. Bude třeba přistoupit k osvětovému působení ve věci zachování vhodných podmínek pro rozvoj populace katránu tatarského, jejíž téměř polovina dnes roste právě v těchto plochách. Ketrán totiž vyžaduje určité mechanické narušování

povrchu či mezernatost travního drnu. Ve svazích Staré hory pravidelně a početně obsazuje nepřilíši staré úhory obdělávané půdy. Rostliny je žádoucí obsékat a ponechávat dozrávání a vysemeňování.

Četné pozůstatky bývalých zemních teras a kamených tarásků dávají tušit, že svahy Staré hory byly v minulosti daleko více využívány než je tomu dnes. Daleko více zde bývalo kdysi vinohradů.

Opuštěné zemní terasy s kvetoucími katrány ve svazích přírodní rezervace.

Systematický management nebyl doposud v přírodní rezervaci uplatňován. Realizovány byly pouze dílčí zásahy ve věci redukce cizorodého akátu. Na druhé straně však v souvislosti s rozšířením zájmového území pro potřeby NATURY 2000 bude třeba systematický management zahájit. Spočívat by měl především v redukcích náletových a keřových porostů v již nevyužívaných plochách. Cizorodý akát bude třeba odstraňovat kompletně. Ovocné stromy včetně jejich torz bude třeba uvolňovat a zachovávat. Alespoň některé plochy bude třeba kosit s odstraňováním biomasy. Redukovat bude třeba především keřové porosty svídy krvavé, růže šípkové nebo trnky obecné. Na druhé straně bude třeba maximálně šetřit vzácnější druhy jako je řešetlák počistivý (*Rhamnus catharticus*), brslen evropský (*Euonymus europaeus*) nebo jilm polní (*Ulmus minor*). A také dost rozsáhlé plochy trnek je třeba v území trvale zachovat. Stejně tak rozptýlené keře růží pro hnízdění vzácných druhů ptáků.

Hlavním územím cenných teplomilných společenstev s desítkami chráněných a ohrožených druhů rostlin je vlastní přírodní rezervace. V rozšiřujících plochách území zahrnutého do NATURY 2000 jsou tyto zastoupeny spíše jen pomítně a ostrůvkovitě. S výjimkou populace katránů tatarského, pro kterého jsou tyto plochy klíčové. Rozsáhlý komplex svahů Staré hory s pestrou mozaikou různorodě obhospodařovaných sadů, vinohradů či travnatých lad je unikátní lokalitou stanovištně odpovídajících společenstev živočichů. Jak obratlovců, tak především bezobratlých. Jde o skutečný ráj hmyzu s obrovským množstvím druhů. Třeba jen výskyt minimálně 11 druhů modrásků (denních motýlů) je v současnosti v rámci celé jižní Moravy jedinečný. Ze zoologického hlediska se však je třeba dívat i nad rámec územní ochrany. Jedině uchování celého rozsáhlého areálu vymezeného v mapce na předchozí straně může zajistit přežití všech zde žijících druhů do budoucna.

Jaro je tady

Každoroční rozkvět zdejší bohaté a vzácné teplomilné květeny začíná hned od prvních dubnových dní. Nejprve žlutě rozkvétají polykormony přizemní mochny písečné (*Potentilla arenaria*) a objevují se první kvetoucí rostlinky drobných jarních efemér. Mezernaté travnaté plochy kupodivu nejsou nějak bohaté na jarní porosty efemér. Nalézt můžeme plevel okoličnatý (*Holosteum umbellatum*), rozrazil rolní (*Veronica arvensis*), rozrazil časný (*Veronica praecox*) nebo atraktivní violku rolní (*Viola arvensis*). Až začátkem května se objevují žlutě kvetoucí tařinky kališní (*Alyssum alyssoides*) a ještě později až začátkem června ještě drobounké písečnice douškolisté (*Arenaria serpyllifolia*).

Rozrazil časný

Rozrazil rolní

Tařinka kališní

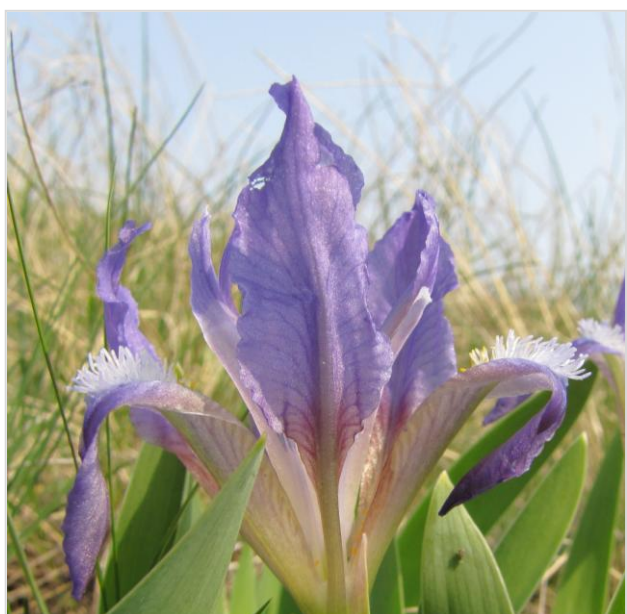
Plevel okoličnatý

Violka rolní

Písečnice douškolistá

Poněkud později přichází rozkvět kosatce nízkého (*Iris pumila*). Nejpočetněji ve vyšších partiích svahů. Kosatec nízký se vyznačuje mimořádnou barevnou proměnlivostí svých květů. Základní vybarvení je fialové nebo žluté, ale ve zdejších bohatých porostech lze častěji nalézt jedince kvetoucí modře, ojediněle o jinými odstíny. Navíc lze vysledovat nejružnější vzájemné přechody jednotlivých barev, takže škála je mnohem vyšší. Každým rokem se navíc barevnost květů může významně proměňovat. V tom či onom porostu mohou v jednom roce převažovat květy žluté, v dalším zase modré a podobně.

Čilimník řezenský

Během druhé poloviny dubna postupně rozkvétají přizemní keřiky čilimníku řezenského (*Chamaecytisus ratisbonensis*), záhy následovaným čilimníkem poléhavým (*Cytisus probumbens*) a vrcholí rozkvět charakteristických porostů pryšce chvojky (*Euphorbia cyparissias*).

Čilimník poléhavý

Pryšec chvojka

Katrány

Zpravidla kolem 10. května bývají ve svazích Staré hory v plném květu katrány tatarské (*Crambe tataria*). V minulosti se zde katrány nevyskytovaly. V roce 1985 pak bylo sečteno kolem 600 rostlin a dnes se početnost pohybuje v některých letech patrně až kolem jednoho tisíce kvetoucích rostlin. Přírodní rezervace Špice je nejseverněji položenou lokalitou katrány tatarského celé jižní Moravy. Při návštěvě je katrán rostlinou nezaměnitelnou. Vytváří až metrové hustě bíle kvetoucí koule, které při četnějším výskytu upomínají z dálky na pasoucí se ovce. Katrán je vytrvalou bylinou přežívající zimu silnými hlubokými kořeny s vrcholovým pupenem. Rostlina má zajímavý způsob šíření semen, kdy se celá nadzemní část uschlé plodné kulovité rostliny oddělí od země a vítr ji koulí po okolí s postupným odlamováním semen. Proto stepní běžec. Nekvetoucí rostliny poznáme podle mohutných trsů sivě zelených výrazně dělených listů.

Před rozkvetem

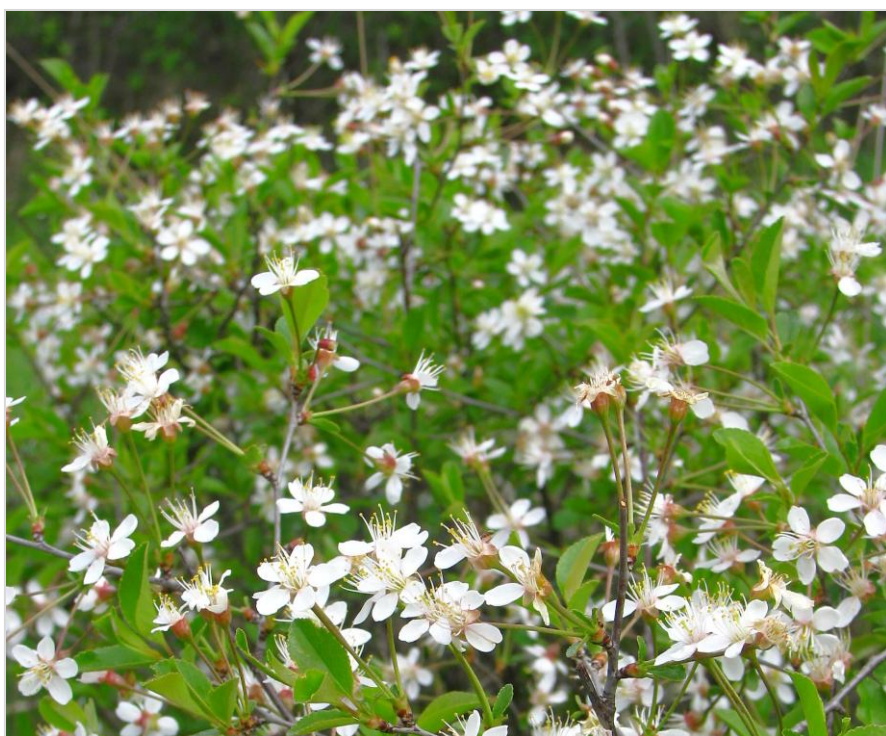
Po odkvětu

Minitřešně

Koncem dubna a začátkem května rozkvétají v nižších partiích svahů Staré hory pomístní bohaté porosty třešně křovité (*Cerasus fruticosa*). Jde o nízkou dřevinu dorůstající zpravidla jen do výšky 40-50 cm. Protože je tato dřevina schopná intenzivního rozšiřování podzemními výhony, tak pravidelně vytváří nízké plošné houštiny. Drobné červené nakyslé plody (třešinky) dozrávají během července a srpna.

Velkokvěté růže

Zhruba během druhé dekády května rozkvétají porosty velkokvěté plazivé růže galské (*Rosa gallica*). Její květy patří k největším z našich růží. Zbarveny bývají zpravidla růžově a jejich průměr dosahuje až 8-10 cm. Na jižní Moravě patří ke vzácnějším druhům růží, zařazeným i na Červeném seznamu naší flóry.

Hadí mord rakouský

Jaro pokračuje

Během května již jaro ubíhá velmi dynamicky a co týden se ve svazích střídá vrchol rozkvětu dalších a dalších druhů. Začátkem měsíce graduje rozkvět hadího mordu rakouského (*Scorzonera austriaca*) nebo rozrazilu rozprostřeného (*Veronica prostrata*). V druhé polovině měsíce rychle sílí rozkvět kozince vičencovitého (*Astragalus onobrychis*) a vrcholí rozkvět zvonku sibiřského (*Campanula sibirica*). Zvonek sibiřský je dvouletou bylinou, která jeden až několik let po vyklíčení přežívá ve formě přizemní růžice. Až po nashromáždění dostatečného množství zásobník látek vykvétá a po dozrání semen celá rostlina zaniká. Současně kvetou pryšce prutnaté (*Euphorbia virgata*), sinokvěty měkké (*Jurinea mollis*), úročníky bolhoje (*Anthyllis vulneraria*) nebo piply osmahlé (*Nonea pulla*). Začínají rozkvétat přizemní porosty rozchodníku ostrého (*Sedum acre*) a mateřídoušky olysalé (*Thymus glabrescens*).

Pryšec prutnatý

Pipla osmahlá

Úročník bolhoj

Zvonek sibiřský

Rozrazil rozprostřený

Sinokvět měkký

Zvláště fascinující je rozkvět vrcholových partií Staré hory.
Na snímku v popředí bílé porosty bílojetele německého,
v pozadí žluté porosty svízele syřišťového.

Fascinující rozkvět

K úchvatnému barevnému rozkvětu svahů Staré hory dochází každoročně během třetí červnové dekády. Zvláště některé rostliny dodávají svým rozkvětem řadě nebo rozsáhlým plochám specifický charakter. Nejbohatší a nejrozsáhlejší bývají porosty šalvěje hajní (*Salvia nemorosa*) a čilimníku rakouského (*Chamaecytisus austriacus*). Bohatě se však uplatňují i další druhy: bílojetel německý (*Dorycnium germanicum*), svízel syřišťový (*Galium verum*), len tenkolistý (*Linum tenuifolium*), šater svazčitý (*Gypsophila fastigiata*), žluťucha menší (*Thalictrum minus*) nebo kozinec vičencovitý (*Astragalus onobrychis*). Rychle přibývá kvetoucích omanů mečolistý (*Inula ensifolia*), které záhy převzou nadvládu nad většinou území.

Vlevo fislové porosty kozince vičencovitého, vpravo žlutého svízele syřišťového, na obzoru patrné statné rostliny chřestů lékařského. V popředí vpravo dole rostliny šateru svazřitého.

Převažující porosty drobně bíle kvetoucího bílojetele německého s dobře patrným fialovým porostem kozince vičencovitého.

Rozkvetlé porosty šateru svazčitého, v popředí fialově kvetoucí rostliny kozince vičencovitého.

Čilimník rakouský

Šalvěj hajní

Bílojetel německý

Kozinec vičencovitý

Len tenkolistý

Svizel syřiřtový

Žlutucha menší

Šater svazčitý

Kvetoucí porosty čičorky pestré (nahore) a vičence ligrusu (dole) jsou zvláště cenné pro zdejší populace denních motýlů - modrásků

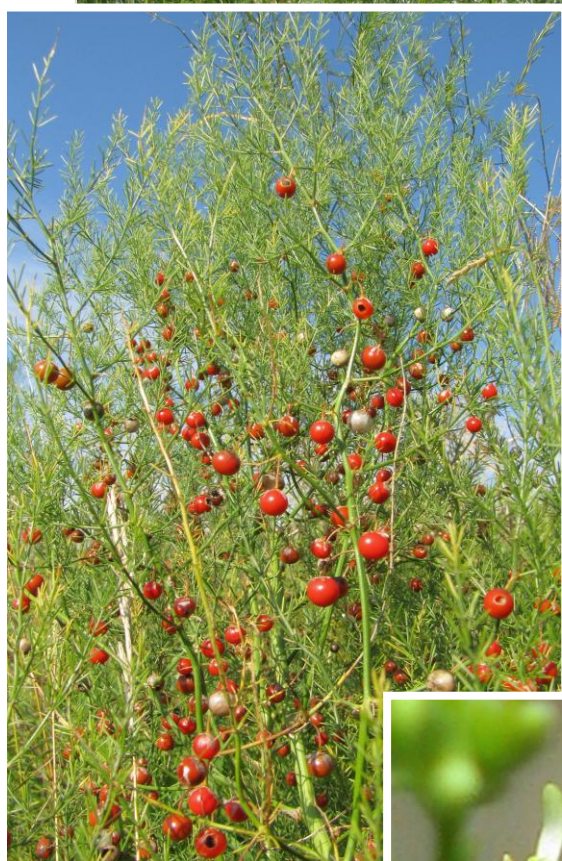
Ožanka kalamandr

Bohatý je výčet dalších druhů: vlnice chlupatá (*Oxytropis pillosa*), vičenec ligrus (*Onobrychis viciifolia*), čičorka pestrá (*Coronilla varia*), ožanka kalamandr (*Teucrium chamaedrys*), modřeneček chocholatý (*Muscari comosum*), trýzel rozvětvený (*Erysimum diffusum*), silenka ušnice (*Silene otites*), chřest lékařský (*Asparagus officinalis*) nebo v území velmi vzácný statný bodlák nicí (*Carduus nutans*).

Bodlák nicí

Modřeneček chocholatý

Chřest lékařský

Silenka ušnice
patří k nejméně nápadným významným rostlinám v území

Vlnice chlupatá

Trýzel rozvětvený

Žlutá záplava

Koncem první dekády letního července opanují nejrozsáhlejší plochy svahů sytě žluté porosty kvetoucích omanů mečolistých (*Inula ensifolia*). Pomístně se objevují bohatší porosty bělozářky větevnaté (*Anthericum ramosum*) nebo česneku kulatohlavého (*Allium sphaerocephalon*). Bohatý je výčet řady dalších druhů: černýš rolní (*Melampyrum arvense*), starček přímětník (*Senecio jacobea*), rozrazil klasnatý (*Pseudolysimachion spicatum*), slézovec durynský (*Lavatera thuringiaca*) nebo chrpa čekánek (*Centaurea scabiosa*).

Oman mečolistý

Česnek kulatohlavý

Bělozárka větevnatá

Chrpa čekánek

Slézovec durynský

Rozrazil klasnatý

Černýš rolní

Starček přímětník

Kavyl vláskovitý (snímek vlevo po odkvětu)

Vzácné trávy

V území roste několik desítek druhů trav. Nechybí mezi nimi ani některé vzácnější druhy charakterizující nejohroženější teplomilná společenstva naší krajiny. Již v samotném počátku jara na přelomu března a dubna rozkvétá ostřice nízká (*Carex humilis*). Během května pak masově vykvétají charakteristicky ojiněné nápadně trsnaté kostřavy walliské (*Festuca valesiaca*) a nenápadné drobné lipnice cibulkaté ladné (*Poa bulbosa pseudoconchina*). První rozkvétající rostliny dalších čtyř druhů se objevují již koncem června, ale k jejich hlavnímu rozkvětu dochází až během července. Nejprve jde o atraktivně kvetoucí strdivku sedmihradskou (*Melica transsilvanica*), charakteristickou stepní travu – kavyl vláskovitý (*Stipa capillata*) a nápadně ojiněný pýr prostřední (*Elytrigia intermedia*). Nakonec se ještě koncem měsíce přidává vousatka prstnatá (*Botriochloa ischaemum*) s nezaměnitelně rozestálými vrcholovými klasy.

Ostřice nízká

Strdivka sedmihradská

Vousatka prstnatá

Pýr prostřední

Kostrava walliská

Ovocné stromy a keře

Ve stromovém patře se v území uplatňují především ovocné stromy: ořešáky, meruňky, třešně, hrušně, švestky, višně, mandloně nebo jabloně. Ostatní dřeviny se objevují jen velmi řídce. Může jít například o babyku obecnou (*Acer campestre*), javor mléč (*Acer platanoides*) nebo jilm polní (*Ulmus minor*).

Jilm polní

Babyka obecná

